

İlim ve Marifet ile Terakki

İlim; bir şeyi olduğu gibi idrak etme, düşünme, hayal etme ve fehmetme gibi manalara gelir.

İlim cehlin zıddı ve ortada olan bir şeyin akıldaki tezahürüdür. İlim ve marifet fikrin nuru, vicdanın ziyasıdır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v)

“Hikmet müminin yitiğidir, velev ki, kâfirlerin elinden de olsa alınız.”

demekle ilmin önemini ortaya koymuştur. Ehl-i hikmet ise, “Cismin gıdası taam olduğu gibi, aklın gıdası da hikmet ve ilimdir.” diye buyurmuşlardır.

Cenab-ı Hak, mealen şöyle buyurmaktadır:

“Âlimlerle cahiller bir olur mu?”43

“Sakın ha cahillerden olma.” 44

Peygamber Efendimiz (s.a.v)

“İlim talep etmek her erkek ve kadın üzerine farzdır.”

“Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz.”

“Mahşerde ülema-i hakikatın sarfettikleri mürekkebe, şehidlerin kanıyla müvazene edilir; o kıymette olur.”

---

gibi birçok hadislerle, ilmin yüksek kıymetini ve nihayeti olmadığını anlatmıştır.

İlim, başlı başına büyük bir fazilet ve meziyettir. Semeresi ve faydası ancak amel iledir. İlim ile amel arasında esaslı bir münasebet vardır. İlmin kıymeti ve şerefi amel ile tezahür eder. Amelsiz ilim sahiplerinin ne kendilerine ne de diğer insanlara pek faydası yoktur. Peygamber Efendimiz (s.a.v)

“Amelsiz ilim meyvesiz ağaca benzer.”

buyurarak bu hakikati ifade etmiştir. Zira dünyevi ve uhrevi terakkinin muktezası olan ilim, amel ile birleşirse iki dünya saadetini netice verir.

“...Mahiyet ve istidad itibariyle herşey ilme bağlıdır. Ve bütün ulûm-u hakikiyenin esası ve madeni ve nuru ve ruhu; marifetullahtır.””45

Marifetullah, Allah'ı Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) ders verdiği gibi tanımadır. İnsan, ilahi hakikatlara vukufiyetle ve kâinatta tecelli eden esma ve sıfat-ı ilahiye-yi daima tefekkür etmekle marifet sahasında terakki ve teali eder.

Allah'ı bilmek, evvelâ, varlığını ve birliğini bilmekle mümkün olur. Bu da ancak afakî ve enfüsî deliller ile Allah'ı şek ve şüphesiz, yakinen, gözle görür gibi bilip inanmak sayesinde mümkün olur ki, Hz. Ali (r.a) Efendimiz de *“Perde-i gayb açılrsa yakînim ziyadeleşmeyecek.”* buyururken; bunu vurgulamaktadır.

Nitekim bu enfüsî ve afakî delilleri yani insanın kendi yaratılışındaki ve âlemdeki isimlerin tecellilerini tedkik eden bir mümin,

*“Allah birdir O'nun şeriki, nazîri, zıddı ve benzeri yoktur ve bu kâinat O'nun mülküdür. Hakiki varlık O' dur, zira O Vacibü'l-Vücuttur. **Vahid, Ehad ve Samed'**dir. Benzeri, şeriki ve yardımcısı yoktur. Cisimden münezzehtir. İlmi her şeyi kuşatmıştır, eşyanın mahiyetini bilir. O **Azizdir, Kahhardır, Halimdir ve Kadirdir.** Mağfiret edici ve günahları örtücüdür. O, yardım edici ve çok merhametlidir. O, Evveldir, Ahirdir ve bütün mahlûkatın Halık'ıdır.”*

der, her şeyin üstünde Cenab-ı Hakk'ın sikkesini görür ve her şeyin cephesinde

---

bulunan mührünü, damgasını okur. Ve bu sayede, dalalet ve evhamın taarruzundan kurtulur. Böylece kâmil imanı elde eder.

Evet, Cenab-ı Hakk'ın hayatı ezelî ve ebedîdir. İzzet ve azameti sermedidir. O azizdir ve intikamı şediddir. Bütün hareket ve sükûn O'nun iradesiyledir. Cenâb-ı Hakk'ın bütün sıfatları **sonsuz ve mutlaktır**. Allah Sameddir. Yani, herşey O'na muhtaçtır; O ise, hiçbir şeye muhtaç değildir. Her varlığın, her ihtiyacını bizzat O görür.

Allah Kayyûm'dur. Yani, Zâtında kâimdir. Bütün mevcudat ise, O'nun kudretiyle, ilmiyle ayakta durmaktadır. Allah, *"Ma'bûdün bilhak"* tır. Yani, ibâdete lâîk ve müstehak ancak O'dur.

Allah, zâtında **mutlak kadir, mutlak ganidir**. Allah, **maddeden mücerreddir**.

Allah-u Teâlâ Hazretleri, yerin ve göğün hem Hâlık'ı, hem Ma'bûd'u hem Hafîz'i hem idarecisidir. Kudreti gayr-i mahdud, ilmi gayr-i mütenahî, sıfatları muhittir. O'nun mebbe ve müntehası yoktur. Ezelî ve Ebedî'dir. Allah'ın vücûdu **vâcibdir**. Yâni, varlığı Zâtındandır; olmaması muhaldir.

O, yeğane yaratıcıdır. Bütün varlıklar O'nun yaratmasıyla vücud sahasına çıkmışlardır. Her şeyin Halık'ı ve Mâlik'i Allah'tır. Gök ve göktekiler, yer ve yerdekiler ancak O'nun irade ve kudretiyle, lütuf ve keremiyle yokluktan varlık sahasına geldikleri gibi, O, dilediği anda bunların hepsine kahretmeye, yok etmeye de muktedirdir. Allah, kahrı irade buyurduğu takdirde, hiçbir mahlûk bundan ne kendisini, ne de başkalarını kurtarabilir.

Sonradan yaratılan, Allah'ın lütfuyla tavırdan tavıra giren, uyuyup uyanma, yiyip içme gibi nice ihtiyaçlara maruz bulunan bu âciz mahlûkların, kâinatın yaratılmasında, arz ve semânın tanziminde, bitkiler ve hayvanların icadında elbette bir te'sirleri yoktur.

Bütün kemâl sıfatlarla muttasıf, kudreti nihayetsiz, ilmi muhît, iradesi mutlak olan Cenab-ı Hakk'ın zatında şeriki olmadığı gibi, fiil ve icraatında, tasarruf ve tedbirinde, terbiye ve idaresinde de şeriki yoktur. Her mahlûk, vücuda gelmesinde, hayatının devamında ve bütün hallerinde her an O'na muhtaçtır.

Allah, vehimlerin tasavvurundan ve zihinlerin takdirinden, yani akıl ve fikrin ihatasından münezzehtir. Zira Cenab-ı Hak, suret ve cisim olarak vasıflandırılmaz ve şekil olarak hayal edilemez.

Mü'minler, Allah'a, maddeden münezzehe, zaman ve mekânla kayıtlı olmayan, ezelî ve ebedî bir Zât-ı Akdes olarak iman ederler. Zira Hâlık'ın hakikati başka, mahlûkatın mahiyeti başkadır. Hiçbir eserin, ustasına benzemediği bilinen bir gerçektir. Meselâ, bir saat ne zâtı, ne mahiyeti, ne sıfat ve fiilleri itibariyle ustasına benzemez. Bunların her ikisi de mahlûk cinsinden oldukları halde, aralarında büyük bir mahiyet farklılığı vardır. O halde, bütün varlıkların Hâlık'ı olan Cenâb-ı Hakk'ın

---

kudsî mahiyeti, O'nun yarattığı hiç bir mahlûkun mahiyetiyle iltibas edilemez.

Ancak her eser, ustasının ilim, irade ve kudret gibi sıfatlarını göstermesiyle, onun aynasıdır. Binaenaleyh Cenab-ı Hak, kudretinin mucizeleri olan eserleriyle bilinir.

“O'nun hiçbir benzeri yoktur.”46.

*“Yani, ne zâtında ne sıfâtında ne ef'âlinde nazîri yoktur, misli olmaz, şebîhi yoktur, şerîki olmaz. Evet, bütün kâinatı, bütün şuûnâtıyla ve keyfiyâtıyla kabza-i rubûbiyetinde tutup bir hane ve bir saray hükmünde, kemâl-i intizamla tedbîr ve idare ve terbiye eden bir Zât-ı Akdese, misil ve mesîl ve şerîk ve şebîh olmaz, muhâldir.”*47

Hz. Ali'ye (r.a) tevhiden sual sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

“Tevhid, Allah'ı kalbine gelen, tahayyül, tasavvur ve tevehhüm ettiğin bütün ahvâlin maverasında bilmektir.”

Yine, bu mânâyı te'yiden şöyle buyurmuştur:

“Allah, fehimlerde tasavvur, zihinlerde tahayyül olunan her şeyin mâverasıdır.”

Yani, insanın kalbi, zihni, akli, hayâli, hep mahlûk olduklarından, onlara gelen herşey de mahlûktur. Allah ise, zâtında sıfatlarında, fiillerinde mahlûkata benzemez. Akla, zihne, hayâle gelen herşey de mahlûktur. Allah ise zâtında, sıfatlarında, fiillerinde mahlûkata benzemez. Akla, zihne, hayâle gelen herşey mahlûk olduğuna göre, onlara ulûhiyet isnad etmek apaçık şirktir.

Evet, Allah'ın zat, sıfat ve mahiyetini anlama hususunda akl-i beşer aciz kalır.

Nitekim Hz. Ebubekir (ra): *“Allah'ı bilmede aczini bilmek, Allah'ı bilmektir.”* buyurmaktadır. Allah'ı hakkı ile ancak kendisi bilir. Cenab-ı Hakkın azamet ve büyüklüğü sonsuzdur. Şu nihayeti olmayan uçsuz bucaksız kâinat, O'nun azamet ve ilmi yanında bir zerre kadardır.

O her şeyden müstağnidir, ama her şey ona muhtaçtır. Her şeyin mülk ve melekûtu O'nun kabza-i tasarrufundadır. Allah-u Teala, hayat sıfatıyla Hayy, ilim sıfatıyla Âlim, irade sıfatıyla Mürid, kudret sıfatıyla Kâdir, kelam sıfatıyla Müttekellim, emriyle Âmir,

---

nehyi ile Nâhi, hüküm ve icraatında Âdil, in'amında Muhsin, gücü yettiği halde ceza vermeyen ve erteleyen olmasıyla Halîmdir.

O, kalpleri dilediği gibi evirip çevirendir. istediğini izzetle şereflendirir ve dilediğini de zilletle rezil eder.

Sonsuz kudret sahibi Cenab-ı Hakk'ın ilmi, âlemin her tarafını ihata etmiştir. Her an bir çok âlemi götürüp başka nice yeni âlemleri getirir. Bir anda yazı kışa, kışı yaza çevirir. Yoğu var, varı yok eder. Öyle ise, kudreti ve rahmeti nihayetsiz olan Allah'a iman ve intisap et.

“Başka şeylere müracaat edip yorulma, onlara tezellül edip minnet çekme, onlara temelluk edip boyun eğme onların arkasına düşüp zahmet çekme, onlardan korkup titreme... Çünkü: Sultan-ı Kâinat birdir, her şeyin anahtarı onun yanında, her şeyin dizgini onun elindedir; her şey onun emriyle halledilir. Onu bulsan, her matlubunu buldun; hadsiz minnetlerden, korkulardan kurtuldun.”48

Cenab-ı Hakk'ı böyle bir itikatla tanıyan bir marifet sahibi, her şeyde olduğu gibi bir yumurtada ve bir çiçekte de O'nun mührünü okur, onlarda *“vehüve alâkülli şeyinkâdir”* cümlesinin yazılı olduğunu görür. Yani *“her şeye kadir olamayan bu yumurtayı ve çiçeği yaratamaz der”* ve bu sayede sarsılmaz bir imana sahip olur.

Bir kişi, Allah'ı ne kadar tanır, o nisbette O'na muhabbeti artar. Çünkü bütün güzellikler, lütuf ve ihsanlar O'ndandır. Zaten insanın yaratılış gayesi de Allah'ı tanıyıp O'na iman, muhabbet ve ibâdet etmektir. Bediüzzaman Hazretleri bu hakikatı şu veciz sözleriyle ifade eder.

“Kat'iyyen bil ki: Hilkatın en yüksek gayesi ve fitratın en yüce neticesi iman-ı billahtır. Ve insaniyetin en ulvi mertebesi ve beşeriyetin en büyük makamı, iman-ı billah içindeki marifetullahtır. Cin ve insin en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, o marifetullah içindeki “muhabbetullah” 49 dır.

İnanma ihtiyacı insanın fitratında dercedildiğinden, insanın marifetullah ve muhabbetullahtan müstağni kalması mümkün değildir.

Bundan da anlaşıldığı gibi, bir mümin için en yüksek mertebe, marifet ve muhabbetullahdır. Marifet olmadan muhabbet olamaz. Kalbi muhabbet ile dolu olan bir insanın derecesi çok ali ve pek yüksektir. Marifetullah bir nurdur ki, hangi arif-i billahın kalbinde tecelli ederse, o kalp nazargâh-ı İlâhi olur. Zevk-i iman, feyz-i irfan,

---

şevk-i şuhud ve sırr-ı esma bu sayede inkişaf eder. Bârigâh-ı Bâri'ye (Allah'ın kapısına) bu yoldan gidilir. Lütuf ve ihsan kapıları bu yolun kara sevdalısı olan ariflere açılır.

Marifetullah, ruhun gıdası, kalbin ziyası ve aklın nurudur. Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

“Dünyanın lezzetleri, zevkleri ve zînetleri, Hâlıkımızı, Mâlikimizi ve Mevlâmızı bilmediğimiz takdirde cennet olsa bile cehennemdir. Evet öyle gördüm ve öyle de zevkettim. Bilhassa şefkatin ateşini söndürecek, marifetullahtan başka bir şey var mıdır? Evet, marifetullah olduktan sonra, dünya lezzetlerine iştihâ olmadığı gibi Cennet'e bile iştihâk geri kalır.”

Marifetullahta az bir inkişaf, marifetsiz çok amelden daha hayırlıdır. Marifetullah ile beraber amel-i salih olursa nurun ala nurdur.

Seyyidü'l-arifin ve Fahr-i Âlem olan Hazret-i Peygamber (s.a.v) ashabına hitaben şöyle buyurdular:

“Yar-ı fedakârım ve şefiki refikim olan Ebu Bekir (r.a), çok oruç tutmak ve çok namaz kılmakla sizden daha efdal olmadı. Onun sizden üstünlüğü, kalbinde tecelli eden nur-u marifetten dolaydır.”

Evet, bir insanın şeref ve haysiyeti marifetullahtaki derecesi nisbetindedir. Bir kul, marifette terakki ettikçe en mukaddes vazifesi olan Halık'ını bilir ve emirlerini yerine getirir. Zira kulluk sıfatı bunları icab eder.

İnsan, marifetullahta terakki ettikçe, yani Cenab-ı Hakk'ı tanıdıkça ubudiyet, tazim, zikir ve tefekküre daha ziyade mazhar olur ve onlardan zevk alır. Bütün ulum-u diniye, ona isnad eder. İlimlerin en eşrefi ve en alası ve en kıymetlisi marifetullahtır. Kulun izzeti, fazilet ve meziyeti ve uluvv-i himmeti marifetullahtaki dereceleri nisbetindedir. O halde, şeref ve izzet arayan bir insan, marifetullahtaki hissesinin ziyade olması için azami gayret etmelidir. İnsanın Cenab-ı Hakk'ın yanındaki kıymeti bu sahadaki terakkisi ileler.

Marifet ve hakikati aramanın yolu nihayetsizdir. Bu işin sırrını anlayan arif kimseler ve insaflı vicdanlar, Cenab-ı Hakk'ın büyüklük ve azameti karşısında baş eğmiş, hayretle secdeye varmışlardır.

İnsanın bedeni gıdalarla beslendiği gibi, ruh ve vicdanı da iman, marifet ve muhabbet gibi manevî gıdalarla beslenir ve hayat bulur. Böylece sürur ve saadetlere gark olur.

Cenab-ı Hakk'ın varlığı ma'lum, mahiyeti ise, meçhuldür. Yani, her mahlûkta O'nun sıfat-ı mükeddesesi ve esma-i ilahiyesi tecelli ettiğinden bu tecelliler ile bilinir. Hiçbir aklın O'nun hakikat ve mahiyetini ihata etmeye asla muktedir olamaması cihetiyle de mahiyeti meçhuldür. Cenab-ı Hakk'ın bir ismi 'Zahir" dir. Yani O'nun varlığı her şeyden daha aşikârdır. O'nun diğer bir ismi de "Batın" dır. Yani mahiyeti beşerin idrakine sığmaz. Çünkü:

"Hakikat-ı mutlaka, mukayyed enzar ile ihata edilmez."

Akıl ve marifette en ileri, Cenab-ı Hakkı tanımada en mükemmel bir bahr-i kemalat olan Peygamber Efendimiz (s.a.v) bile mi'raçta Cenab-ı Hakk'a "**Subhâneke maarefnake hakkamarifetike ya maruf**" (Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Ben seni tam bir marifetle bilemedim) buyurarak acziyetini itiraf etmiştir. Evet, bütün nebiler, arifler ve melekler Cenab-ı Hakk'ı hayretle tesbih ve tazim ettikleri halde, O'nun mahiyet ve hakikatini ve şan-ı kudsiyyetini tam bir marifetle bilememişlerdir.

Arif-i billah, başka insanların duymadığı, görmediği veya idrak edemediği bir feyiz ve şevk ile dünyanın gürültülü dağdağlarından ve hadisatın dağlarvari dalgalarından uzaklaşarak, vahdet âleminin derinliğine daldığı zaman, ezel ve ebed sahibi Fatır-ı Zülcelal'in bütün mükevvenattaki şaşaa-i tecelliyatını hayretle temaşa eder.

Kâinatta olan bu nizam ve ahenk içindeki deveran ve hakimane fiiller, bir Kadir-i Mutlak'ın varlığını ve birliğini, hudutsuz sıfat ve isimlerini, mutlak ilim ve kudretini güneş gibi göstermektedir. Marifetullah'ın delillerini derin bir düşünce ile mütalaa eden bir mütefekkir, yerleri ve dağları, denizleri ve bağları ve bütün galaksileri kudretine ve iradesine musahhar eden bir Zat-ı Celili görür, onu sever ve sevdirebilir. Böyle bir arifin aklında zerre kadar şek ve şüphe kalmaz. Artık marifette mertebeler kateden o mütefekkir insan, Cenab-ı Hakk'ın isimlerini rengârenk çiçeklerde, meyveli ve meyvesiz ağaçlarda büyük bir iştiaqla okur; ruhunda ebediyen sönmeyen bir sürur uyanır ve vecde gelir. Lütuf ve keremi âlemi ihata eden şefkatli bir Rahim-i Zülkemaal'in varlığına müştak olur. Hayatı boyunca böyle devam eder.

Her şeyde İlâhi isimlerin tecellilerini gören bir arif, dehşet verici gök gürültüsünde Cenab-ı Hakk'ın celal ve azametini, bülbüllerin ahenkli ve sürurlu nağmelerinde de O'nun cemal ve rahmetini müşahede eder. Böylece saadet anahtarı olan imanı kuvvetlenir ve maddî ve manevî terakkiyatın anahtarı olan mârifeti ziyadeleşir.

Evet, insan marifetin şahikalarına yükselmek için bu İlâhî vecdin kucağına atılmalıdır. Dağların vakur sükûneti, semanın derinliklerine sokulan galaksilerin heybetli duruşu, kudret-i ezeliyenin tecellileridir. Bir an bile susmayan denizlerin hışırtısı ve ormanların uğultusu, insanların yazmış olduğu hiçbir kitapta görülmeyen bir fesahat ve belağat ile insana Allah'ın varlığını, birliğini, güzel sıfat ve isimlerini okutur ve kâinatın sırlarını ona açar ve onu marifet sahasında durmadan terakki ve teali ettirir.

Marifet aşığı bir arif, kâinattaki her mahlûkun bir şefkatperverin terbiyesinde olduğunu idrak eder. Dünyada bunlardan aldığı marifet aşkı ile yaşar ve ahirette de ebediyen saadet ve huzur ile rüyatullaha müşerref olur.

Evet, ibret alan akıl sahipleri için, bu kâinat, kudret ve azamet-i ilahiyyeyi ilan eden antika ve harika sanat eserlerin teşhirciğidir. Marifet ve tefekkür erbabı için bu âlem bir seyrangah ve bir temaşağahdır. Ezeli bir aşkın cezbesiyle kendinden geçen bir insan, semada nurlar saçan yıldızların birinden diğerine fikren seyahat eder ve oralarda şevk ile dolaşır. Nazarına açılan esrarengiz marifet hazineleri, kalbinde inkişaf eden aşk-ı ilahinin cezbeleri durmadan onu marifet âleminde seyran ettirir.

Marifet sahibi bir insan, kendi mahiyetinin ulvîyetini hayretle tefekkür, yaratılışındaki hakikatleri ibretle ve dikkatle temaşa ettikçe, **“Sübhanallah”** der ve Halık'ına şükür ile mukabele eder. İbadete layık ma'budun ancak O olduğunu bilir, yalnız O'na ibâdet eder ve ancak O'ndan yardım ister.

Allah'a Kur'an'ın bildirdiği itikat üzere inanan mü'minler, Cenâb-ı Hakk'ı bütün âlemlerin Rabbi olarak bilirler. Âhret gününün yegane Mâlikî'nin O olduğunu, şeksiz ve şüphesiz kabul ederler. Yalnız O'na ibâdet edip, O'ndan yardım dilerler. Bütün fiillerinde, sözlerinde, hâllerinde Kur'an-ın gösterdiği Sırat-ı Müstakim üzere olurlar. Allah-u Teâlâ'nın;

“Her şeyin dizgini elinde, her şeyin hazinesi yanında, her şeyin yanında nâzır, her mekânda hâzır, mekândan münezzeh, acizden Müberra, kusurdan mukaddes, nâkıstan muallâ bir Kadir-i Zülcelâl, bir Rahîm-i Zülcemâl, bir Hakîm-i Zülkemâl”⁵⁰

olduğuna itikad ederler. Bütün hayırları O'ndan bilirler. Güneşi, yağmuru, baharı... rızık için, rızık da hayatın devamı için birer sebep olarak kabul ettikleri gibi; peygamberleri, mürşidleri, âlimleri de hidâyete ve ilâhî feyze birer vesile olarak bilirler. Her türlü şirkten âzâde, bütün hurafelerden müberrâ, akıl ve hikmete muvafık olan İslâmî hakikatlar etrafında toplanırlar.

Bu hakikatları gören bir insanın, kendisine akıl, ruh, istidat, vicdan, aşk, şevk ve iman gibi manevî ve cihanbaha latifeleri ihsan eden Halık'ını bilmemesi mümkün

---

müdür?

Kendisinin bir damla sudan yaratıldığını ve ona verilen zahirî ve batınî duyguların menfaatlerini düşünen akıl sahibi bir insanın, Rabbine karşı marifet ve muhabbeti her an ziyadeleşir ve kendi aciz kudretinin üstünde merhamet ve inayet sahibi bir kudret-i kâmilinin mevcut olduğunu idrak eder. Bir insanın ruhunda ve vicdanında marifet ve muhabbet tecelli ederse, artık o insan hiçbir mahlûka perestîş etmez.

Bir arif-i billah'ın nazarında bu kâinat, nizam ve intizamıyla, Cenab-ı Hakk'ın varlığını ve birliğini ilan eden mücessem bir delil ve bir hüccettir. Kâinatın her bir eczasında, çiçeğinde, ağacında, meyvesinde, bağında ve bostanında insanı vecde getirici bir cazibe vardır. İnsan bunların letafet ve ziynetlerini temaşa ettikçe, azamet-i subhaniyenin ulvîyetine hayran olur. Erbab-ı kemal için bundan daha büyük bir zevk ve aşk mı olur? Aşk-ı hakiki ile dolu olan gönülleri hangi keder ve üzüntü mahzun edebilir? İnsan en sevdiği bir şeyden dahi usanabilir, ancak marifet ve muhabbetten asla usanmaz ve bıkmaz. Marifet sahibi bir insan, Allah'ın kâinattaki saltanat-ı rububiyetini, yani her şeyi olduğu gibi, onu da en mükemmel şekilde terbiye ettiğini düşünür ve bütün hayatını O'na itaat ve ibâdetle geçirir.

Kâinatın güzel ahengini, aşikâr görünen muhteşem nizamını ve hayatın sırr-ı hakikatını hakkıyla anlamayan tabiatperest bir insan ise, kâinata sathi bir nazarla bakar ve onu tabiata isnat eder. Ondaki sırları anlayamaz, ne kendini ne de kâinat kitabını okumadan geçip gider. Hem dünyada hem de ahirette azap içinde yaşar. Kâinatın gizli sırlarını okuyan ve kendini bilen insan Cenab-ı Hakk'ı tanır ve bilir. Bu marifet ile kalbine ilahi bir aşk hakim olur ve namütenahi tefekkür âlemleri fikrine açılır. Gerek semavat ve arzdeki güzellikleri, gerek hayvanatın insanların imdadına koşmalarındaki rahmet-i ilahiyenin tecellilerini seyreder.

*İnsan ruhunu tekâmüle götüren en büyük ilim **marifetullah**tır.* Bu marifet, en güzide hakikatların temelidir. Marifet, akıl ve kalpleri aydınlatan bir güneştir. Hak ve bâtılı, hayır ve şerri temyiz eder ve birbirinden ayırır. İnsan marifetiyle dünya ve âhirette rağbet kazanır; ruhu tekâmül eder. Marifet, kalbte doğan bir nurdur. Bütün eşyanın hakikati bu nûr ile zahir olur, görünür. Marifetullah ilimlerin en şerefli sidir. Marifetullah olmazsa, insanın akıl, kalb, ruh ve sır gibi havas ve letâifi elmas derecesinden âdi cam parçalan derekesine iner.

Marifet-i İlâhiyye'de hissesi olmayan bir ferd, diğer ilimleri bilse dahi kemâlâtı nakıstır. Bedenin sıhhati gıdaya bağlı olduğu gibi, ruh ve kalbin sıhhati de marifete, Allah'ı bilmeye bağlıdır.

Evet, her şeyin bir merkezi olduğu gibi, ilim ve fûnûnun da bir merkezi vardır. İşte bu merkez marifetullah'tır. Diğer ilimler bununla hayat kazanır ve ebedîleşir.

O merkeze bağlı olmayan ve marifette hissesi bulunmayan ilim bir hiçtir, vehimden ileri gidemez. İlim, hikmet ve fûnûn-u medeniyyenin hakikî mânâda kemâl ve terakkileri marifetullah'a âyine olmalarına bağlıdır. Aksi halde, o kıymetli hakikatlar

---

neticesiz bir hayâlden ibaret kalır.

İlim ve marifetle takviye edilmemiş bütün izzetlerin sonu zillettir. Güneş, yeryüzünü yeşillendirdiği gibi, ilim ve marifet de, kalb, hissiyat ve vicdanları yeşertir. Gerçek ilim, bu hissiyatlara hayat veren ilimdir. Bu hissiyatın hayatlanmasıyla insan, Hakk'ı idrâk eder, basireti açılır, kâinat içindeki sabit hakikatları görebilir. İnsan bu hakikatları tefekkürle, Allah'ı (c.c) bilir. Böylece; kitab, nübüvvet ve haşir gibi büyük hakikatların kapıları kendisine açılır.

Dipnotlar:

- 43. *En'am Suresi 5/35.*
- 44. *En'am Suresi 5/35.*
- 45. *Sözler.*
- 46. *Şûrâ Suresi 42/11.*
- 47. *Lem'alar.*
- 48. *Mektubat.*
- 49: *Mektubat.*
- 50: *Sözler.*